

FRI-ONLINE-1-PP-04

FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF THE INSTITUTIONAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN ADOLESCENTS⁵

Assoc. Prof. Desislava Vasileva Stoyanova, PhD
Department of Pedagogy, Psychology and History,
University of Ruse
Phone: 888 268
E-mail: dstoyanova@uni-ruse.bg

Abstract: *Interculturalization provides opportunities to develop the potential of global educational and social systemic self-organization in the direction of tolerance and in response to the need to meet the undesirable challenges of the present: xenophobia, fundamentalism, violence. The institutional educational environment as a particularly important factor in the process of socialization of adolescents translates the intercultural paradigm with the greatest intensity. The paper reviews existing approaches, strategies and educational policies in the field of intercultural education from the point of view of their implementation within the system of public education. The report presents the current parameters of the functional significance of public education institutions in relation to the intercultural sphere. The essence, significance, directions and current aspects of intercultural education are summarized. The perspectives and challenges for the system of public education in connection with the realization of effective intercultural education are considered.*

Keywords: *Intercultural education, Functional aspects, Institutions for public education, Methods, Models, Strategies, Efficiency, Intercultural competence.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Интеркултурното образование като синергетична образователна концепция придобива все по-нарастваща значимост в съвременните условия на хуманизация и демократизация на обществения живот. Интеркултурализацията предоставя възможности за развиване потенциала на глобалната образователна и социална системна самоорганизация по посока на толерантността и в отговор на необходимостта от посрещане на нежелателните предизвикателствата на настоящето: ксенофобия, фундаментализъм, насилие. Функцията на интеркултурния възпитателен и образователен компонент е ориентирана към изграждане на трайна и устойчива визия у младия човек за основните параметри на живота в бъдеще: солидарност; уважение към различията и многообразието на идентичността (личностна, културна, социална); хуманизъм, основан на човешките права, равенство, приемане, разбиране и социална справедливост. В концептуален план интеркултурното образование функционира и като своеобразна методология на толерантността, разкривайки основни принципи в протичането на процесите в света, които могат да се трансформират в ръководни за индивидуалното поведение. Наличието и степента на проявление от страна на личността на такъв тип индивидуално – поведенчески маркери е пряко следствие от състоянието и равнището на развитие на интеркултурната компетентност.

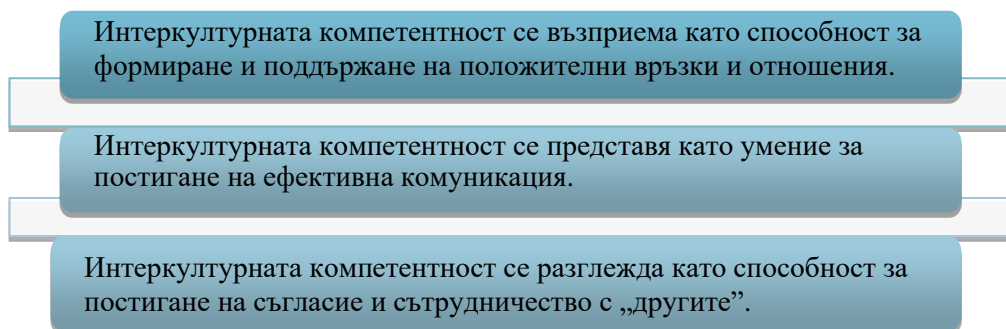
---

⁵ Докладът е представен на конференция на Русенския университет на 13 ноември 2020 г. в секция Педагогика и психология с оригинално заглавие на български език: ФУНКЦИОНАЛНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА ПРИ ФОРМИРАНЕТО НА ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНТНОСТ У ПОДРАСТВАЩИТЕ.

Докладът обобщава резултати от проект по ФНИ, 20-ФПНО-02 на тема: „Повишаване ефективността на социално-педагогическите теоретични и практико-приложни стратегии и подходи, реализирани в рамките на интеркултурното взаимодействие“.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Дефинитивните аспекти на интеркултурната компетентност като понятиен конструкт се характеризират с многовариантност и структурна фрагментираност. При тяхното изграждане се очертават три принципни положения:

Фиг.1. Общи дефинитивни маркери при изясняване терминологичната същност на интеркултурната компетентност (по А.А Fantini, 2000).

Независимо от подхода при дефиниране същността и съдържателните компоненти на интеркултурната компетентност, общовалидно остава схващането за модела по който тя се формира. Утвърдената конвенционална концепция е, че механизмите за интериоризация параметрите на интеркултурализма и еволюционната траектория при изграждането на интеркултурната компетентност се определят откомплексното значение, влияние и конвергенцията на двата типа възпитателни въздействия: макросредовите (обективирани в действието на социалните институти за обществено възпитание) и микросредовите (осъществявани от семейния социален институт). Базово необходимо условие за ефективност на процеса на интеркултурно възпитание се явява наличието на синхронизация, координация, кооперация и единство при осъществяването на възпитателните взаимодействия от страна разглежданите възпитателни фактори. От друга страна, същността, спецификата и характера на двата възпитателни института обуславят съществуването на известни различия по отношение целите, принципите, методите и съдържанието на протичащия в техните рамки процес на социализация, които са съотносими и към разглеждането на нейния по-частен аспект - интеркултурното възпитание. Диференциация се очертава в следните направления:

- Диференциация на възпитателните цели по скалата субективност - обективност:

Таблица 1. Целева диференциация на взаимодействията между субектите при реализирането на семейното и общественото възпитание

В образователните институции	В рамките на семейното възпитание
Обективен характер на целите, съответстващ на изискванията и представите на обществото за определен възпитателен облик на неговите членове.	Субективизъм на целите като отражение на представата на конкретното семейство за възпитателния облик на детето.
Ориентация към синхронизация с целите на семейното възпитание; наличие на методология за кооперация и работа със семейството за реализиране на възпитателните цели.	Целите на семейното и общественото възпитание могат да не съвпадат и дори да си противоречат.

- Диференциация по отношение степента на регламентираност на целите, принципите и съдържанието на възпитанието:

Таблица2. Диференциация на нормативността и регламентацията на параметрите при субект-субектното взаимодействие в системите на институционализираното и семейното възпитание

В образователните институции	В рамките на семейното възпитание
Целите, принципите и съдържанието на възпитанието се реализират върху научна база, аргументирана в програмните документи, ориентирани към различните по възраст категории възпитаници.	Възпитанието има неформален характер, не подлежи на предварителна нормативна осигуреност.
Налице е строга нормативност и конкретни предписания за реализацията на възпитателния процес; по-голяма научна обоснованост, целенасоченост и планомерност.	Динамика, неустойчивост на възпитателния процес; възможност за вариации в зависимост от множество ситуативни фактори и причини.

➤ Диференциация на методологичната рамка за реализиране на възпитателните взаимодействия:

Методите на възпитание, използвани в обществените образователни заведения и тези, прилагани в рамките на семейното възпитание се отличават по своите количествени характеристики и което е по-важно - по своето съдържание (следователно и психологическа същност), както и по ефективността на въздействието.

Таблица3. Диференциация на нормативността и регламентацията на възпитателната технология, реализирана в рамките на институционализираното и семейното възпитание

В образователните институции	В рамките на семейното възпитание
Наличие на научно обоснована система от методи и изисквания за техния подбор и прилагане.	Отсъства преднамереност, съществува повече естественост, засилено съобразяване с детската индивидуалност, жизнения опит, привичките, потребностите и интересите на детето.
Планираност, организираност и преднамереност при използването на възпитателните методи.	Всяко семейство конструира своя собствена възпитателна система, основана на "ненаучни" представи за средствата и методите за възпитателно взаимодействие. Възпитателната технология се формира по емпиричен път, постоянно се апробира в практиката, всекидневно се обогатява с нови "педагогически находки", но и често съдържа сериозни грешки.

Съпоставката между разглежданите направления при разграничаване специфичните особености на двата основни социални института очертава приоритетната роля на общественото възпитание за изграждането на интеркултурната компетентност, тъй като институционалната образователна среда транслира с най-голяма интензивност и технологична организираност интеркултурната парадигма. В рамките на системата за обществено възпитание тя се превръща в необходима предпоставка за качествено общо образование и едновременно с това притежава собствена ценност и инструментална важност при подпомагане постигането на други образователни цели. Институционалната образователна среда конструира собствена нормативна база чрез която се регламентира статута, целевата ориентация и съдържанието на интеркултурното образование в неговите институционални измерения. Чл. 3. Ал.(5) от Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. Обн. - ДВ, бр. 80 от 11.10.2016 г., в

сила от 11.10.2016 г. дефинира разглеждания параметър в най-общ план като процес, насочен към: „усвояване на знания за различни измерения на културните идентичности и за основни характеристики на интеркултурните отношения,“ и формиране на „позитивно отношение към разнообразието във всички области на човешкия живот, както и умения и нагласи за конструктивни взаимодействия в мултикултурна среда“. Нормативно е регламентиран и вида на обществените образователни и възпитателни институции, които са оторизирани за изпълнение на горепосочените цели и задачи на интеркултурното образование - споредчл. 2. Насъщата наредба „гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование се осъществяват в училищата, детските градини и центровете за подкрепа за личностно развитие в системата на предучилищното и училищното образование.“

В по-тесни граници, ефективността на интеркултурното образование е релативно обусловена от вида и качеството на функциониране на съответстващия му институционален инструментариум и включените в него конкретни специфични стратегически политики, подходи за реализация на интеркултурни образователни взаимодействия, както и от правилния подбор, адекватност и осмисляне по подходящ начин на методологията и системата от средства за неговото осъществяване. Функционалните характеристики на институционалната образователна среда при формирането на интеркултурната компетентност у подрастващите са тясно свързани с реализираните в нейния обхват разнообразни системни дейности, насочени към съхранението и поддържането стабилността на социума /самото понятие «функция» разглеждаме в неговата положителна конотация, тоест имат се предвид благоприятните последици от действието на образователния социален институт, неговия позитивен принос при интеграцията и запазването на обществените структури/.

Функционалните измерения на институционализираното образователно пространство, отнесени към спецификата на интеркултурното образование се реализират на практическо ниво като обединени, взаимносвързани образователни интеракции, формиращи интердисциплинарен комплекс, насочен към придобиване на социални, граждански и интеркултурни компетентности в следните направления:

- ❖ Усвояване на знания за различни проявления на културните идентичности и за основни характеристики на интеркултурните отношения като основа за формиране на позитивно отношение към разнообразието във всички области на човешкия живот;
- ❖ Формиране на умения и нагласи за конструктивни взаимодействия в мултикултурна среда;
- ❖ Интензифициране и оптимизиране процеса на социализация с крайна цел – формиране на потенциална социална компетентност. Макросоциалния компонент е изначално функционално доминантно ориентиран към нейното формиране и усъвършенстване с оглед осигуряване достигането на необходимото равнище на социално развитие на подрастващите, при което този процес се възприема и реализира като динамична, неконстантна, интензивна и развиваща се дейност, взаимен обмен и постоянно трансформираща се системна комуникация.

Глобалната функционална задача на общественото възпитание по отношение интеркултурния компонентеформирането на интеркултурна компетентност и изграждане на съответния възпитателен облик на подрастващия катосамостоятелна и активна личност, която осмисля и цени своята културна идентичност и същевременно зачита значимостта имногообразието от идентичности на „другите“, признава правото и ценността на различието, приема и утвърждава чрез своето поведение принципа за културна егалитарноств общото социално пространство.

ИЗВОДИ

Обществените институции за формално образование притежават изключително голяма функционална значимост в процесите по формирането на интеркултурната компетентност поради характерната си обвързаност със състоянието на социума и задачата си за мултиплициране и транслиране на неговите културни и ценностни специфики, както и съгласно нормативната и същностната си ангажираност към проблемите на ефективността на социалното функциониране на различните негови членове. От една страна, образованието е част от културата на конкретното общество, а от друга е функционално ориентирано към мултиплицирането на самата култура /предаването на културното наследство/. Негова същностна характеристика е да възпроизвежда и установява трайно социокултурните типове /етнически, исторически, локални, регионални, групови/ и техните компоненти /ценностни системи, норми и представи са социално приемливо поведение/. Отговаряйки /заедно с останалите агенти на социализацията/ за ефективното възпитание и подготовка на подрастващите, чрез своята интеркултурна функция, общественото формално и неформално образование очертава перспективите и водещите линии при формирането у младото поколение на представи за света в неговото културно многообразие, съдейства за осмислянето на жизнения път в глобалната и динамична външна среда, за ориентация в сферата на самореализацията в условията на постоянно трансформиращите се обществени условия и образователни парадигми.

REFERENCES

Zdravkova, B. *Intercultural competence as a scientific problem*. Available at: <http://da.uni-vt.bg/u/430/pub/6033/statia-dokt.seminar2.pdf>. (**Оригинално заглавие:** Здравкова, Б. *Интеркултурната компетентност като научен проблем*. [PDF] Available at: <http://da.uni-vt.bg/u/430/pub/6033/statia-dokt.seminar2.pdf>)

Ivanov, Iv., 2003. *Development of intercultural competence*. Shumen (**Оригинално заглавие:** Иванов, Ив., 2003. *Развитие на интеркултурната компетентност*. Шумен.)

Ordinance № 13 of 21.09.2016 on civic, health, environmental and intercultural education. Prom. - SG, no. 80 of 11.10.2016 (**Оригинално заглавие:** Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравето, екологичното и интеркултурното образование. Обн. - ДВ, бр. 80 от 11.10.2016 г.)

Chavdarova – Kostova, S., 2010. *Content dimensions of intercultural competence*. In: *Pedagogical activity in a multicultural environment*. (Compiled by L. Angelova, V. Valkanova). Tarnovo: Faber Publishing House, 27-64.) (**Оригинално заглавие:** Чавдарова–Костова, С., 2010. *Съдържателни измерения на интеркултурната компетентност*. В: *Педагогическа дейност в мултикултурна среда*. (Съст. Л. Ангелова, В. Вълканова). Търново: Издателство „Фабер“, 27 – 64.)

Chavdarova – Kostova, S., 2010. *Contemporary challenges to the intercultural education*. Sofia. (**Оригинално заглавие:** Чавдарова–Костова, С., 2010. *Съвременни предизвикателства пред интеркултурното възпитание*. София.)

Chavdarova – Kostova, S., 2006. *Assessment of ethnocultural competence (European experience - didactic dimensions)*. // *Intercultural education, book. 1*. (**Оригинално заглавие:** Чавдарова-Костова, С., 2006. *Оценяване на етнокултурната компетентност (Европейският опит – дидактически измерения)*. // *Интеркултурно образование, кн. 1*.)

Fantini, A., 2000. *A Central Concern: Developing Intercultural Competence*. // SIT Occasional Papers Series, USA, Vermont.